

ENERJİ SEKTÖRÜNDE LIBERALLEŞME ve TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Derleyen - Gültekin TÜRKÖĞLU

1. GİRİŞ

Ekonomik ve sosyal yaşantımızın vazgeçilmez unsuru olan enerji sektörüne ait politikaların, ekonomi politikaları ile paralellik gösterdiği bilinen bir gerçektir.

Bilindiği gibi II. Dünya Savaşı sonrası dönem, kapitalist sistemin yeniden yapılandığı imar ve inşa dönemidir. Bu dönemin en temel özelliği devletin ekonomik ve sosyal yaşamda düzenleyici rol üstlenmesidir.

Ekonomide New Deal Politikaları ile şekillenen bu rol doğrultusunda devlet, bir yandan üretim ve fiyat politikaları, diğer yandan da vergi politikaları ile sermaye birikimini ve gelir dağılımını düzenlemiştir. Ulus devlete, sosyal devlet misyonu yükleyen bu yeni yapılanma süreci, ekonomi politikaları açısından ülkenin gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar göstermiştir. 1960'lı yılların ortasından itibaren verimlilikle birlikte karların artış hızlarındaki düşme netleşmeye başlamıştır. Sermaye birikiminin daralması anlamına gelen bu gelişmeyle kapitalist sistem yüz yılın en uzun süreli kriz dalgasına girmiştir. Krizin çekirdeğinde sermaye birikimi yetersizliği yattığından, krizin aşılması sermayenin özgürleşmesini, yani en çabuk, en kolay nemalanacağı alana girip çıkabilme olanaklarının yaratılmasını, yani küreselleşmesini gündeme getirmiştir.

Daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse, sistemin özünü sermaye birikimi oluşturduğundan sorun sermayenin sorunudur ve karların artış hızının yükseltilmesiyle ilgilidir. Dolayısı ile sorunun çözümü, sermayenin girdiği ülkede, üretimden pazarlamaya kadar, mülkiyet edinme de dahil olmak üzere hiçbir sınırlama ve denetimle karşılaşmamasına bağlıdır. Bu serbestleşmenin gerçekleşmesi de ülke ekonomisinden siyasasına kadar her alanda kuramsal ve kurumsal düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. (1)

İşte bu yeni anlayış doğrultusunda 1980'li yıllarda şekillenen yeni ekonomik model, liberalleşme adıyla anılmaktadır. Libereleşmeyi finans piyasalarında, sermaye piyasalarında ve ticaretle devlet müdahalesinin ortadan kaldırılması şeklinde de özetleyebiliriz.

2. DEĞİŞEN ELEKTRİK ENERJİSİ POLİTİKALARI

1900'den önce Amerika'da birçok şehir ve kasabanın elektrik şebekelerinin mülkiyeti Belediyelere aitti. 1933'de Başkan Roosevelt elektrik sistemini geliştirmek amacıyla bir kamu iştiraki olan Tennessee Valley Authority'yi (TVA) kurdu. Arkasından 1935'de The Federal Public Utility Holding Company (PUCHA) yasası parlamentoda kabul edildi. Bu yasanın amacı elektrik sektöründe tröstleri kırmaktı. Bunun sonucu olarak elektrik faturalarında ülke genelinde %14 oranında bir ucuzluk yaşandı.

1950-1960 arasındaki dönemde özel sektör sahipliğindeki elektrik şirketleri devletin düzenlediği (regüle) bir sistem içerisinde elektriği makul bir fiyatla satmakta başarılı oldular.

1973 petrol krizinden sonra artan petrol fiyatları nedeniyle elektrik üretiminin finans yoğun nükleer santrallara kayması ile elektrik fiyatlarında bir artış görülmeye başlandı.

1980'li yıllarda, Reagan'ın Başkanlığı döneminde ekonomide deregülasyon dönemi başladı. Uçak sanayii, doğal gaz, petrol, finans hizmetleri ve telekomünikasyon sektörleri deregülasyon uygulamasında başı çektiler.

1990'lı yıllarda elektrik sektöründe de deregülasyon uygulamasına geçildi. 1992'de kabul edilen elektrik yasası ile regüle edilmiş kuruluşların elektrik iletim hatlarının diğer şirketlerin de kullanımına açılmasıyla elektriğin ülke genelinde ticaretine olanak sağlandı. 1992'de kabul edilen bu yasa, elektrik sektöründe piyasa mekanizmasına dayalı bir politika değişikliğinin öncüsü sayılır.

1996'da The Federal Energy Regulator Commission (FERC) elektrik toptan satış piyasasını büyük ölçüde deregüle etti. California bu yeni modelden yararlanan ilk eyalet oldu. Deregülasyon uygulamasında California'yı 42 ABD eyaleti izledi.

Amerika dışındaki serbestleşme hareketlerine gelince İngiltere'yi bu konuda öncü olarak görmekteyiz. İngiltere'de Teacher hükümeti 1980'li yıllarda ekonomide özelleştirme hareketini başlatmış, endüstrideki kamu mülkiyetini büyük ölçüde özelleştirmiştir. Buna paralel olarak nükleer santrallar dışındaki tüm elektrik sistemi de özelleştirilmiştir. İngiltere'yi Avustralya izlemiştir.

Bu yıllarda Dünya Bankası ve İMF'in ,borç yüküne haiz az gelişmiş ülkelerin elektrik endüstrisini de içeren kamu hizmetlerini yabancı yatırımcılara açmaya zorladığını görmekteyiz. Bu amaçla, az gelişmiş ülkelere sağlanan özellikle deregülasyon konuları ile ilgili Dünya Bankası yapısal reform kredilerinin toplam krediler içindeki oranı 1986'da %13 iken 1992'de %59, 2000 yılında %70 seviyesine yükselmiş ve 1990'lı yıllarda gelişmekte olan 76 ülkenin elektrik sektörüne toplam 187 milyar dolar akıtılmıştır.

Bu çabaların sonucunda özelleştirme hareketi Latin Amerika'da dört misli, Güney ve Güney Doğu Asya'da üç misli artış göstermiştir.1990'lı yıllarda 42 Afrika ülkesi elektrikte özelleştirme hareketi başlatmıştır.

Elektrik sektöründe gerçekleştirilen veya gerçekleştirilmeye çalışılan bu özelleştirme ve serbestleştirme politikaları birçok ülkede başarılı olamamış, örneğin Soweto'da (Güney Afrika) abonelerin %61'i artan elektrik faturalarını ödemedikleri için elektrik bağlantılarını kapattırmak zorunda kalmışlardır. Bir zamanların ucuz elektrik ülkesi Brezilya yabancı elektrik şirketlerinin elinde 2001 yılında elektrik kesintileri ile karşı karşıya kalmıştır. Özelleştirmeyi takiben Rio de Janeiro'da elektrik fiyatları %400 artmış, sektörde çalışanların %40'ı işlerini kaybetmişlerdir.

Görüldüğü gibi serbestleşme ve özelleştirme politikalarının her ülkede ve her şartta başarılı olduğunu söylemek olanaklı değildir.

1999 tarihli ABD Enerji Bakanlığı raporunda, deregülasyon uygulamaları sonucunda ülke elektrik sistemi alt yapısının zaafiyete uğradığı vurgulanmaktadır. Çünkü, deregüle sistemde idame ve yenileme yatırımları için yeterli tahsisat ayrılmamaktadır. Bu nedenle deregülasyon uygulamasını takip eden yıllarda California krizinden sonra, Newyork City, Chicago, Long Island, New-Jersey, New-England ve Teksas'da sistem oturmaları (black-out) meydana gelmiştir.

Deregülasyon ve özelleştirme sürecinde dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan sistem oturmalarında, California krizinde ve ENRON'un çöküşünde, deregülasyon ve özelleştirme uygulamalarının, etik şartları dışlayarak çalgınca bir sermaye birikimi çabası içermeleri önemli ölçüde rol oynamıştır. (2)

AB ülkelerinin durumuna gelince; AB'nin yukarıda açıklanan dünyadaki gelişmelerden ders alarak

daha dengeli ve gerçekçi bir politika izlediğini görmekteyiz.

1996 tarih ve 92 nolu ortak elektrik piyasaları direktifi tüm AB ülkelerini bağlayan önemli bir çerçevedir. AB Elektrik Direktifi, üye ülkelerde şebekeye erişim rejimi için çeşitli opsiyonlar belirlemektedir. Elektrik Direktifi uyarınca, genellikle Haziran 1999'da başlayan serbestleşme sürecinde, 2003 yılı itibarıyla Almanya, Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İngiltere, İspanya ve İsveç elektrik piyasalarının tamamını rekabete açmışlardır. İngiltere iletim ağını özelleştirmiş, dağıtım ağını ise 12 bölgesel dağıtım şirketine paylaşmıştır (Daha sonra şirket birleşmeleri sonucu 12 dağıtım şirketi 4'e düşmüştür).

İngiltere serbestleşmeyi özelleştirme yoluyla gerçekleştirmiş, piyasa rekabete açmıştır. Norveç'in rekabet anlayışı ise İngiltere'den farklıdır. Norveç, iletim ve üretimi ayırmış ancak kamu mülkiyetini korumuştur. Fransa ise biçimsel yükümlülüklerini yerine getirmekte, ancak serbestleşme konusunda ayak sürümektedir. Almanya elektrik arz sanayini 1998'de birdenbire ve tamamen serbestleşmiştir.

Özetle, Avrupa'da uygulanan tek bir serbestleşme modeli yoktur. Elektrik piyasasının serbestleşmesi konusundaki AB direktifinin ulusal uyarlamaları (yorumları) söz konusudur. Ayrıca tek elektrik pazarı direktifinin de hayata geçirilemeyeceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle AB'nin odak noktası elektrik ve doğal gaz piyasalarında ortak kurallara kaymıştır.

Sonuç olarak denilebilir ki, elektrik piyasalarında serbestleşme ve özelleştirmeyi gerçekleştirmek isteyen ülkelerin buna yönelik reformları yaparken diğer ülkelerin

deneyimlerinden yararlanmaları mümkün olmakla beraber, özellikle gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkeleri model alıp onların reformları ile deneyimlerinden yararlanmaları konusunda ihtiyatlı davranmaları gerekir. Zira hangi model esas alınır alınmaz bu şekilde bir reformun temel amacı ülkenin özel ihtiyaç koşullarına yanıt verecek bir düzenleme yapılması olmalıdır. Bu da ülkenin ekonomik ve siyasal koşulları ile büyük ölçüde ilişkilidir. Bu bağlamda yapılacak geçerli bir çalışma, ancak konunun yeterli bir zaman içerisinde yapılacak geniş kapsamlı bir tartışma ortamında gerçekleştirilmelidir. (3)

3. TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. DEĞİŞEN ELEKTRİK ENERJİSİ POLİTİKALARI

Ülkemiz elektrik ile ilk defa 1902 yılında Tarsus'ta tanıştı.

1914 yılında Belçikalı Sofina şirketi tarafından Silahtarağa santrali kuruldu ve İstanbul'da sarayın aydınlatılması ile şehrin bir bölümüne elektrik dağıtımı gerçekleştirildi.

1923 yılında yalnızca İstanbul, Adapazarı, Tarsus elektrikten yararlanabilmekteydi. Kurulu gücümüz 33 MW, üretimimiz ise 45 Gwh idi.

Cumhuriyetle birlikte elektrikleendirme faaliyetleri hız kazanmış, 1930 yılına kadar Ankara, Adana, İnebolu, Artvin, Trabzon, Mersin, İzmir, Sivas, Aksaray, Konya, Avyalık, Bursa, Malatya, İzmit, Kütahya, Kayseri, Nazilli, Kırkağaç, Antalya, Afyon, Kırklareli, Samsun, Çorlu, Giresun, Eskişehir, Ordu, Bafra, Bandırma, Biga, Milas, Balıkesir, Kasmatonu, Tekirdağ şehirleri elektriğe kavuşturulmuştur.

O yıllarda ülkemizde sermaye ve teknik eleman yetersizliği nedeniyle elektrikleştirme faaliyetleri, yabancılara imtiyazlar verilmek suretiyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu yıllarda, yabancı şirketlerle yaşanan fiyat ve yatırım sorunları nedeniyle birçok kamu ve özel sanayi kuruluşunun elektrik enerjisi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılamak yoluna gittiklerini görüyoruz. Kırıkkale MKE fabrikası, Gölcük Tersanesi, Uşak, Turhal Şeker Fabrikaları, Kozlu EKİ İşletmesi, Bursa Sümerbank Fabrikası, Sivas TCDD Fabrikası, Karabük Demir Çelik tesisleri ile İzmit SEKA tesisleri bu konuda önde gelen kuruluşlardır. Bu kuruluşlar ürettikleri elektrik enerjisinden kendi ihtiyaçları dışında, buldukları şehirlerin de elektrik ihtiyaçlarını da karşılamışlardır.

Kamu kuruluşlarının elektrik üretimindeki faaliyetleri bu şekilde gelişirken, yabancı şirketlerin imtiyazları da 1939 yılında geri alınmış ve tesisleri devletleştirilmiştir.

Elektrik şirketlerinin imtiyazları geri alındıktan sonra bu hizmetler, önce Bayındırlık Bakanlığı'na, bir yıl sonra da Belediyelere devredilmiştir. Di-

ğer Belediyelerden ayrı olarak özel yasalarla İstanbul'da İETT, Ankara'da EGO, İzmir'de ESHOT Genel Müdürlükleri kurulmuş ve bu illerin elektrik hizmetleri yanında toplu ulaşım su ve gaz hizmetleri ile de bu kuruluşlar görevlendirilmiştir.

Elektrik hizmetlerinde kamunun görev alması ile sektörde yeni bir yapılanmaya gidilmiştir.

- 1933 yılında Nafına Vekaleti Şirketler ve Müesseseler Reisi (bugünkü Enerji İşleri Genel Müdürlüğü),
- 1935 yılında Elektrik İşleri Genel Direktörlüğü (EİE),
- 1936 yılında Etibank Genel Müdürlüğü ile Maden Tetkik Arama Enstitüsü (MTA),
- 1941 yılında İller Bankası Genel Müdürlüğü,
- 1954 yılında Devlet Su İşleri Genel müdürlüğü (DSİ),
- 1954 YILINDA Çukurova Elektrik AŞ (ÇEAŞ),
- 1956 yılında Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TKİ),
- 1960 yılında KEPEZ ve civarı Elektrik AŞ (KEPEZ AŞ),
- 1970 yılında Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) kurulmuş,
- 1982 yılında kabul edilen 2705 sayılı yasa ile Belediyelerin işletmekte olduğu elektrik dağıtım şebekelerinin mülkiyeti ve işletmesi TEK'e devredilmiştir.

Bu yeniden yapılanma sonucunda, elektrik hizmetlerinde büyük projeler gerçekleştirilmeye başlanmıştır. 1948 yılında 3x20 MW gücünde Çatalağzı termik santrali Etibank tarafından kurularak işletmeye açılmış, bu santralin üretimi 66 kV enerji nakil hatları ile Karadeniz Ereğlisi ile Karabük'e kadar iletilerek Zonguldak kömür havzası ve demir çelik tesisleri beslenmiştir. 1950 başlarında yine Etibank

tarafından Sarıyar Barajı hidro-elektrik santrali inşa edilmiştir. 1955 yılında Çatalağzı Santral bir misli tevsi edilerek artan elektrik üretimi, Karadeniz Ereğlisi ile İstanbul arasında inşa edilen 154 kV enerji nakil hattı ile İstanbul'a nakledilmeye başlanmıştır. Bunu birbiri ardı sıra inşa edilen termik ve hidroelektrik santraller izlemiş, yüksek gerilimli elektrik iletim sistemi 400 kV seviyesine yükseltilmiştir. Bu dönemde bütün köyler ve kasabalar elektrikleştirilmiş, bütün iller enterekte sisteme bağlanmıştır.

1984 yılında kabul edilen 3096 sayılı yasa ile TEK'in tekel hakkı kaldırılmış, yerli ve yabancı özel sektöre TEK'in dışında elektrik üretim, iletim ve dağıtım tesisleri kurup işletme ve satış hakkı tanınmıştır. Böylece elektrik yatırımlarının gerçekleştirilmesi sürecinde kamunun finansal yükünün azaltılması amaçlanmıştır. Özel sektörün bu yasa çerçevesinde elektrik yatırımlarını gerçekleştirebilmesi için yap-işlet-devret (YİD), yap-işlet (Yİ), işletme hakkı devri (İHD) adıyla anılan finansman modelleri uygulanmıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde, ekonomi alanında uygulanmaya başlanan liberalleşme politikaları elektrik sektörünü de etkisi altına almıştır. Önceki bahislerde anlatılan elektrik sektöründeki liberalleşme hareketine, 2001 yılında ülkemizde katılmıştır.

Liberalleşmeye geçişle birlikte TEAŞ üretimde EÜAŞ, iletimde TEİAŞ, satış hizmetlerinde TETAŞ olmak üzere üçe bölünmüştür.

20 Şubat 2001 tarihinde kabul edilen 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Yasası ile elektrik sektöründe piyasa

modeline geçilmiştir. Bu model ile "elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösterebilecek mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir elektrik piyasasının oluşturulmasının ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin sağlanması" amaçlanmıştır.

"Serbestleşmenin temel amacı, sektörde etkinliğin artırılması, buna bağlı olarak fiyatların düşürülmesi ve sonuçta tüketiciye düşük maliyetli ve daha kaliteli hizmet verilmesi olarak özetlenebilir. Bu hedef akıldan çıkarılmadığı sürece, sektörde izlenmesi gerekli reform sürecinin aşamalarının daha açık olarak ortaya çıkarılması ve özelleştirmenin mi yoksa serbestleşmenin mi daha öncelikli olduğu sorusuna cevap vermek mümkün olabilir. Burada önemli olan elbette varılmak istenen sonuçtur. Aslında 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Yasası da temel hedef olarak sektörde serbestleşmeyi öngörmektedir. Ancak serbestleşme ile özelleştirme deyimleri ülkemizde eş anlamlı olarak kullanıldığından kavram kargaşasına neden olmakta ve bu kargaşa da bizi bu hedefe ulaşmada yanlış stratejik kararlar almaya götürebilmektedir." (4)

Serbestleşmenin salt özelleştirme olarak ele alınmasının doğuracağı diğer olumsuzlukları da göz ardı etmemek gerekir. Örneğin, gerek üretim gerek dağıtım tesislerinin içerisinde özelleştirilmesi mümkün olmayabilecek tesisler de olabilecektir. Bunları kamu kuruluşlarının işletmeye devam edeceği şüphesizdir.

Ayrıca arz güvenilirliğini sağlayabilmek için özel kesimin benimsemediği ve/veya gerçekleştirmediği üretim ve dağıtım yatırımlarını kamunun gerçekleştirmesi kaçınılmaz olacağına göre ülkemizde elektrik sektöründe daha uzunca bir süre kamunun yer alması gerekecektir. Bu nedenle şimdiden kamunun gelir getiren tesislerini elinden alarak onları mali ve teknik açıdan güçsüz bırakmak, ileride arz güvenilirliğini sağlamada büyük sorunlar yaratacaktır. Bu, aynı zamanda elektrik piyasasında kamu şirketleri aleyhine haksız bir rekabeti de doğuracaktır.

Serbestleşme ile elde edilmesi hedeflenen ucuz enerji öncelikle sistemde yer alan oyuncuların serbest rekabeti sonucu sağlanabilir. 4628 sayılı yasa öncesi sistemde yer alan uzun süreli alım garantili Yİ ve YİD santrallerinin bu garantileri devam ettiği sürece üretimde rekabet sağlanamamaktadır. Dağıtım sektöründe rekabet, strateji belgesi ile 2011 yılına ertelenmektedir. Rekabet şartları sağlanmadan dağıtım tesislerinin öncelikle özelleştirilmesi sahiplik değişiminden başka bir anlama gelmeyeceği gibi üretimde rekabet sağlanmadan dağıtım tesislerinin özelleştirilmesi ile elektrik fiyatlarında ucuzluk da sağlanamayacaktır.

Özellikle gelişmekte olan birçok ülke için parakende rekabete dayalı Pazar reformları uygun olmayabilir. Çünkü, bu amaca yönelik reformu dizayn etmek ve uygulamak çok pahalı ve karmaşık bir işdir. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunda bu reformlar için yapılan özelleştirmeler gerek özelleştirme sonucu bu tesislerin yeni sahipleri gerekse tüketiciler için hiç de iyi bir deneyim olmadı.

Bu olumsuz deneyimi önlemek için özel aktörlere getirilen daha ileri regülasyonu içeren yeni politika eğilimlerine , geri adım veya Pazar reformunu ve rekabetin faydalarını inkar etmek şeklinde bakılmamalıdır. Burada sorulması gereken soru, toptan satış pazarı olsun veya olmasın Pazar reformlarına üretim kesiminden mi veya daha büyük ve daha erken bir fayda sağlamak için dağıtım kesiminden mi başlanması olmalıdır. Bu soruya verilecek cevap üretim kesimi olacaktır. Zira, üretim toplam elektrik maliyeti içerisinde daha büyük bir paya sahiptir. Buradan çıkarılacak sonuç, reformlara en basit ve en kolay çözüm sağlanacak kesimden başlanması olmalıdır.

Bütün bu söylediklerimizden açıkça görüleceği gibi, 4628 sayılı yasa, ülke gerçekleri ile çelişmeyen ve yasada belirtilen hedeflere ek olarak büyümeyi de içerecek, işletilebilir bir serbestleşmeyi sağlayacak şekilde revize edilmesi zorunludur. Bu revizyon zorunluluğu “Elektrik Enerjisi Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi”nde de kabul edilmiştir.

Bu revizyonu yaparken AB 96/92 sayılı Elektrik Direktifine 2003 yılında eklenen ve bizim yaşadığımız sorunlara çözüm getirebilecek aşağıdaki hükümleri hatırlamakta yarar vardır.

Üye devletlerin hemen tamamının mevzuatında ulusal enerji kaynaklarının korunmasına ilişkin hükümler vardır.

Direktifte, üye devletlerin arz güvenliği, kalitesi, fiyatı ve çevrenin korunması gibi konuları dikkate alarak elektrik hizmetlerini kamu hizmeti olarak düzenleyebilecekleri belirtilmiştir. Bu konularda yapı-

lacak düzenlemelerin açık, şeffaf, ayrımcılığa sebebiyet vermeyecek şekilde olması gerekmektedir.

Üye devletlerin kamu hizmeti yükümlülükleri çerçevesinde uzun dönemli taahhütler talep etmesi ve buna bağlı planlama yapması mümkün olabilecektir. Dolayısıyla üye devletlerin uzun dönemli planlama yapabilmeleri ve zorunlu kapasite belirleyebilmelerine olanak tanınmaktadır. Bu çerçevede üye devletlerde yapılan düzenlemeler, devletin belirli üretim şekillerine ve miktarlarına müdahale edebilmesine olanak tanınmaktadır.

Üye ülkelerin kamu hizmeti olarak tanımladıkları alanları bildirmeleri üzerine komisyon, bu gerekçe ile ön görülmüş olan sınırlamaların ölçülü ve topluluk hukukuna uygun olup olmadığını inceleyecektir.

Bu konularda yapılacak düzenlemelerin açık, şeffaf, örneğin bir dağıtım şirketinin aynı nitelikte olan müşterilerinin hepsine aynı fiyattan enerji temin etmesi gibi ayrımcılığa sebebiyet vermeyecek şekilde hareket etmesi gerekmektedir.

Üye devletlerin, kamu teşebbüslerine ve kendisine özel haklar bahsedilmiş olan özel teşebbüslere de rekabet kurallarının uygulanmasını öngören Roma Andlaşması 86. maddesi karşısında, bu hizmetlerin kamu teşebbüsleri tarafından görülmesi veya bu hizmetlerin görülmesi bakımından özel teşebbüslere ayrıcalıklı haklar tanınması, onların sadece bu nedenle rekabet kapsamı dışına çıkabilecekleri anlamına gelmeyecektir.

Üretim faaliyetleri bakımından Direktif, yönlendirme ve ihale yolu olmak üzere iki ayrı usul öngörmektedir. Bu usüllerden hangisi belirlenmiş olursa olsun, uygulamanın şeffaf ayrımcılığa neden olmayacak şekilde ve objektif kriterlere dayalı olması gerekmektedir.

Elektrik üretimi için lisans almak üzere başvuran ve bu başvurusu kabul edilmeyen bir şirkete bu kararın gerekçesi bildirilmeli ve ilgili şirkete bu karar aleyhine yargı yoluna gidebilme olanağı tanınmalıdır.

Direktif, üye devletlerin farklı huku-ki amaçlar kullanılmasına olanak tanıyarak bu uygulamaların sonucunda elektrik piyasalarının serbestleştirilmesini öngörmektedir.

3.2 4628 Sayılı Yasa'nın Revizyonunda Göz Önüne Alınması Gereken Hususlar

- Tarihsel gelişiminden de görüleceği gibi, gelişmiş ülkeler elektrik alt yapılarını tamamladıktan, elektrik tüketiminde bir bakıma doyuma ulaştıktan sonra piyasa modeline geçmişlerdir. Zira bu model büyümeden ziyade elektriğin ticaretine yöneliktir. Oysa, bizim gibi elektrik sektöründe yeni yatırımlara gereksinimi olan gelişmekte olan ülkenin büyümeye, dolayısıyla yeni yatırımlara ihtiyacı devam etmektedir.
- Elektrik yatırımlarının gerçekleştirilmesinde planlamaya olan gereksinimin kaçınılmaz olduğu gelişmekte olan ülkelerin elektrik piyasası yasalarında her şeyden önce büyümeye ve planlamaya verilen önem açıkça vurgulanmalıdır.
- Ayrıca, serbest rekabetin esas olduğu piyasa düzeninde işlerliği sağlayabilmek için bu rekabeti önleyen önceki YİD ve Yİ sözleşmelerindeki alım ve fiyat garantilerini kaldıracak bir çözüm mutlaka üretilmelidir.
- Özel ve kamu kesiminin bir arada olduğu ve bir süre olmakta da devam edeceği açık olan elektrik piyasamızda görev alan kamu kuruluşlarının da özel kesimdeki rakipleri ile serbestçe rekabet edebilmeleri için yeniden yapılandırılmaları ve bu rekabeti sağlayacak olanaklara kavuşturulmaları şarttır.
- Bugün ülke elektrik üretiminin yaklaşık %40'a ulaşan özel kesimin elektrik üretimi, satış ve fiyat garantisine sahip olduğundan piyasanın serbestleşmesinin ve rekabetin sağlanmasının önündeki en büyük engeli teşkil ettiği kabul edilmektedir. Enerji yönetimi yetkilileri, YİD ve Yİ sözleşmeleri sahiplerinin bu garantilerin kaldırılmasını kabul etmediklerini söylemektedirler. Bu durumda, bu sözleşmelerdeki garantilerin sona ereceği sürelerle paralel olarak sistemin kısmen ve aşama aşama serbestleşmeye açılması kabul edilmeli, toptan ve perakende satış hizmetleri ile özelleştirmenin kural ve hedefleri buna göre düzenlenmelidir.

- Özel kesimin yanında kamu üretim kuruluşunun da serbest piyasada rekabet koşulları içinde çalışabilmelerine olanak tanınmalıdır.
- Sektördeki özelleştirme uygulamaları, özelleştirme sonucu işlerini kaybeden personele yeni iş sahaları hedefleyen makro ekonomik programların bir parçası olarak ele alınmalıdır.
- Kamu üretim ve dağıtım kuruluşlarının, özel kesimin benimsemediği, fakat ülke çıkarları ve arz güvenirliliği nedeniyle yapılması gereken yatırımları gerçekleştirebilmesi ve işletmekle yükümlü olduğu tesisleri işletebilmesi için gerekli olan mevcut gelir kaynaklarının özelleştirme ile ellerinden alınması ileride giderilmesi güç problemler doğurabilecektir.
- EÜAŞ ile TEDAŞ mülkiyetindeki üretim ve dağıtım tesislerinin "varlık satışı yoluyla özelleştirilmesi" yöntemi Yüksek Yargı tarafından da benimsenmemiş olup, yerleşmiş yargı kararları çerçevesinde bu yöntemle özelleştirme seçeneği yeni hukuksal tartışmalara neden olacak ve büyük olasılıkla yargı tarafından iptal edilecektir.
- Piyasa aktörleri arasına tüketici kuruluşları da alınmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Prof.Dr.Türker Minibaş İleri Dergisi Mayıs-Haziran 2001
2. Prof. Sharon Beder Power Play- The fight to control the World Electricity
3. UPAV – AB Enerji Politikası ve Türkiye Raporu, Mayıs 2004
4. Dr. Esat Serhat Enerji Dünyası – Mayıs 2004
5. Türkiye'de Enerji Dinamikleri Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi, Aralık 2004